

INKLYUZIV MAKTABGACHA TA'LIM: ZAMONAVIY RIVOJLANISH JARAYONLARI

Yakubova Zaxroxon Raximjon qizi
MTS 1-22 guruh talabasi,
Arslanova Madinaxon Mansurovna
"Ta'lim" kafedrası dotsenti, p.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha inklyuziv ta'limning zamonaviy rivojlanish jarayonlari haqida so'z borib, O'zbekistonda maktabgacha inklyuziv ta'limni rivojlantirish istiqbollari bo'yicha muallif fikrlari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, inklyuziv ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar, individual rivojlanish xususiyatlari, pedagogik jarayon, rivojlanish, ijtimoiylashuv.

Maktabgacha ta'lim inson potentsiali va inson kapitalini shakllantirishda asosiy va hal qiluvchi ta'lim bosqichlaridan biridir. Yurtimizda ham keyingi yillarda olib borilayotgan keng qamrovli ta'lim islohotlari jarayonlarida maktabgacha ta'limni jahon andozalari va rivojlangan davlatlarning ilg'or tajribalari asosida tubdan takomillashtirish yo'lidan borilmoqda. "Shuning uchun ham biz maktabgacha ta'lim tizimini qayta ko'rib chiqish masalasini davlat siyosati darajasiga ko'tarib, bu borada katta ishlarni boshladik. Agar shu ishni har tomonlama puxta o'ylab amalga oshirmasak, butun ta'lim tizimida sifat o'zgarishiga erishishimiz, ta'limning uzluksizligini ta'minlashimiz qiyin bo'ladi", deya ta'kidlagan edi davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev [1].

Bugungi kunda zamonaviy dunyoda nogironligi bo'lgan bolalarning teng huquqli va teng imkoniyatli ta'lim olishi masalasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Buni xalqaro maydonda, xalqaro va mintaqaviy hamda sohaviy tashkilotlar tomonidan hamda alohida olingan davlatlar tomonidan ham imkoniyati cheklangan bolalar ta'limining eng maqbul shakllaridan biri bo'lgan inklyuziv ta'limga intilishning kuchayib borayotganligi misolida ham ko'rish mumkin.

Ma'lumki, inklyuziv ta'lim modeli har bir ta'lim jarayoni ishtirokchisining (bola, pedagog va ota-ona) ijtimoiy munosabatlari va o'zaro bir-birlarini tushunishini tashkil etishga ko'maklashuvchi, bolaning umumiy ta'lim jarayoniga olib kiruvchi bosqichma-bosqich va chuqur amalga oshiriluvchi jarayondir [2, 49].

Imkoniyati cheklangan bolalar ijtimoiy qamlam sifatida ijtimoiy himoyaga, yordamga va qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'ladi. Davlat va jamiyat bunday toifadagi bolalarning huquq-manfaatlarini himoya qilish, moddiy va ma'naviy yordam ko'rsatish hamda boshqa bolalar bilan imkon qadar teng imkoniyatlardan foydalanishi uchun huquqiy baza yaratish, infratuzilmani yaxshilash, nafaqalar, to'lovlar va imtiyozlar joriy etish kabi say harakatlarni amalga oshirib boradi. Ular sirasida esa imkoniyati cheklangan bolalar manfaatlariga, shaxs sifatida shakllanishi va rivojlanishiga ko'maklashuvchi ijtimoiy institutlar tizimini yaratish va ularning faol ishlashini ta'minlashning o'rni va ahamiyati beqiyosdir. Maktabgacha ta'lim tashkiloti bugungi kunda ana shunday vazifani to'laqonli bajarishga kirishgan ekan, rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning maktabgacha ta'lim muhitidagi samarali ijtimoiy moslashuvi uning muhim vazifalaridan birini tashkil etmoqda.

Bugungi kunda inklyuziv maktabgacha ta'limni tashkil etishning ilmiy-nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilganimizda, quyidagi asosiy xususiyatlarini alohida ta'kidlab o'tish mumkin:

davlat tomonidan inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonlarining huquqiy, tashkiliy va moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlanishi, uning umumjamiyat harakatiga aylanib borayotganligi, ya'ni "inklyuziv ta'limdan inklyuziv jamiyat sari" g'oyasi;

nogironlikning oldini olish, barvaqt aniqlash va samarali ta'sir ko'rsatish metodlari bilan birgalikda, bolaning rivojlanish imkoniyatlarini barvaqt tibbiy, pedagogik va psixologik tadqiq etishning fanlararo va sohalararo yangi metodlarining amaliyotga faol tadbiiq etilayotganligi;

ta'lim-tarbiya va korreksion dasturlarning bolaning individual rivojlanish xususiyatlari, uning mavjud imkoniyatlariga har tomonlama yo'naltirilganligi bilan bir qatorda, uning ijtimoiy moslashuv va integratsiyalashuv imkoniyatlarini yanada kengaytirish va qulaylashtirishga ham asosiy e'tibor qaratilayotganligi;

maxsus pedagogika sohasida imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'lim muhitida ta'lim-tarbiya olishi masalasining ilmiy nazariy va amaliy jihatdan dolzarb bo'lib borayotganligi;

inklyuziv ta'lim muhitida o'qitish modellarining rang-barangligi, o'ziga xosligi, variativ ta'lim metodlarining rivojlanayotganligi, ayni paytda tashkiliy-pedagogik, kadrlarga oid va metodik ta'minotni to'laqonli amalga oshirish bilan bog'liq muammolarning mavjudligi ham shular jumlasidandir.

O'zbekistonda ham inklyuziv ta'lim maktabgacha ta'limning ajralmas tarkibiy qismiga aylanishi nazarda tutilgan bo'lib, jumladan, Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 13 maydagi 391-son qarori bilan tasdiqlangan "Umumiy turdagi davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari to'g'risida Nizom"da "bolalarga, shu jumladan, o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan bolalarga yakka tartibda ta'lim dasturlaridan foydalanish, shuningdek, o'z vaqtida inklyuziv maktabgacha ta'lim va tarbiya olish imkonini beradigan qulay muhit yaratish" [3] maktabgacha ta'lim tashkilotlarining muhim vazifasi sifatida belgilangan.

Yurtimizda inklyuziv maktabgacha ta'limni rivojlantirish borasida quyidagi takliflarimizni ilgari surishni lozim topdik:

- *"Inklyuziv ta'lim va ijtimoiy moslashuv" loyihasini tashkil etish;*
- *rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar ijtimoiy moslashuvi masalalariga doir maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari, ularning yordamchilari, psixologlar va otalar uchun metodik va ommabop o'quv-metodik qo'llanmalar va tavsiyalarni ishlab chiqish;*
- *"Inklyuziv ta'lim muhitida pedagoglar faoliyati" nomli qisqa muddatli o'quv kurslarini (onlayn) tashkil etish;*
- *Oliy ta'lim "Maktabgacha ta'lim" yo'nalishi o'quv rejasiga rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar ijtimoiy moslashuvi muammolariga doir tanlov fanlarini kiritish;*
- *metodik qo'llanmalar, tavsiyalar va targ'ibot materiallari uchun tanlov e'lon qilish.*

Xulosa sifatida aytganda, inklyuziv maktabgacha ta'lim yurtimizda yangi va ayni paytda istiqbolli ta'lim sohalaridan biri bo'lib, bu jarayonda inklyuziv ta'limning zamonaviy tendensiyalari va xususiyatlarini tadqiq etish ham katta ahamiyat kasb etishi tabiiydir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Maktabgacha ta'lim sohasida zamonaviy tizim yaratiladi.
<https://president.uz/uz/lists/view/1162> 19.10.2017
2. Бонин О.В. К проблеме подготовки педагогических кадров в сфере инклюзивного образования: специфика профессиональной компетентности // Среднее профессиональное образование. 2014 №1. С. 49.
3. Vazirlar Mahkamasining qarori. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. 2019 yil 13 may, 391-son. www.lex.uz (04.02.2021)